

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد حقوق ارتباطات

موضوع:

حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر باقر انصاری

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر سید قاسم زمانی

دانشجو:

شیما عطار

تابستان ۱۳۹۲

تقدیم به:

پدر و مادرم،

خواهرم

و همسرم

که وجودشان مایه‌ی حیات من است...

سپاس‌گزاری

خالصانه سپاس‌گزاری می‌کنم از استاد ارجمند جناب آقای دکتر باقر انصاری که از نقطه نظرات ارزشمند و راهنمایی‌های ارزنده‌ی ایشان در مباحث این پایان‌نامه بسیار بهره‌بردم؛
صمیمانه قدردانی می‌کنم از استاد دکتر جناب آقای دکتر سید قاسم زمانی که سخاوتمندانه و خالصانه از هیچ‌کلی دریغ ننموده و همواره پشتیبان دانشجویان حقوق بوده‌اند؛
مراتب تشکر و قدردانی خود را از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر هایون حمیدی ابراز می‌دارم که زحمت‌دواری پایان‌نامه را

پذیرفتند.

دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

رشته تحصیلی: حقوق ارتباطات

نام: شیما

نام خانوادگی: عطار

تاریخ فراغت از تحصیل: ۱۳۹۲

سال ورود: ۱۳۸۹

استاد مشاور: جناب آقای دکتر سید قاسم زمانی

استاد راهنما: جناب آقای دکتر باقر انصاری

موضوع پایان نامه: حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی

چکیده

امروزه شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون فیس‌بوک، مای‌اسپیس و توئیتر شهرتی جهانی یافته و به بخش مهمی از زندگی مدرن تبدیل گشته‌اند. میلیون‌ها نفر در سراسر جهان عضو این شبکه‌ها شده و انبوهی از اطلاعات خود را روزانه در این شبکه‌ها منتشر می‌سازند.

اطلاعاتی که کاربران در این شبکه‌ها منتشر می‌کنند ممکن است از سوی گردانندگان شبکه‌ها یا اشخاص ثالث مورد سوءاستفاده قرار گیرد. برای مثال، اطلاعات خصوصی آن‌ها در فضای مجازی افشاء شود یا برای مقاصد تبلیغاتی در اختیار شرکت‌ها قرار گیرد یا برای مزاحمت‌های مختلف استفاده شود. از این‌رو، شبکه‌های مذکور به سکوی دسترسی آسان به داده‌های اشخاص تبدیل شده‌اند و داده‌های شخصی کاربران و برخی افراد مرتبط با آن‌ها در این شبکه‌ها مورد تهدید قرار گرفته است.

برای مقابله با این تهدیدها، تلاش‌هایی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی آغاز شده است ولی به نتایج مطلوب و قابل اکتبایی نرسیده است.

در همین راستا، پایان‌نامه‌ی حاضر تلاش کرده است تا ابتدا به بررسی مفهوم شبکه‌های اجتماعی مجازی و جایگاه حریم خصوصی در آن‌ها (بخش اول)، سپس تهدیدهای موجود علیه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نحوه‌ی حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی بپردازد (بخش دوم).

واژگان کلیدی: شبکه‌های اجتماعی مجازی، حریم خصوصی، داده‌های شخصی، مزاحمت‌های مجازی.

فهرست اجمالی مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۷.....	بخش اول: شبکه‌های اجتماعی مجازی و جایگاه حریم خصوصی در آن‌ها.....
۸.....	گفتار اول: مفهوم و تاریخچه‌ی ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی.....
۱۴.....	گفتار دوم: دسته‌بندی شبکه‌های اجتماعی مجازی.....
۲۳.....	گفتار سوم: جایگاه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی.....
	بخش دوم: تهدیدهای موجود علیه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نحوه‌ی
۳۷.....	حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی.....
۳۸.....	گفتار اول: تهدیدهای موجود.....
۵۷.....	گفتار دوم: شیوه‌های حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی.....
۱۰۳.....	نتیجه.....
۱۰۸.....	پیوست‌ها.....
۱۲۵.....	فهرست منابع.....

فهرست تفصیلی مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
الف- بیان مسأله	۱
ب- سؤالات تحقیق	۲
پ- فرضیه‌های تحقیق.....	۲
ت- پیشینه‌ی تحقیق	۳
ث- روش تحقیق	۴
ج- اهداف تحقیق.....	۴
چ- تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی	۴
ح- مشکلات و تنگناهای احتمالی تحقیق	۵
خ- سازماندهی تحقیق	۵

بخش اول: شبکه‌های اجتماعی مجازی و جایگاه حریم خصوصی در آنها

گفتار اول: مفهوم و تاریخچه‌ی ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی	۸
بند اول: تعریف شبکه‌های اجتماعی مجازی	۸
الف- شبکه	۸
ب- اجتماعی	۸
ج- مجازی	۸
د- شبکه‌ی اجتماعی مجازی	۹
بند دوم: تاریخچه‌ی پیدایش شبکه‌های اجتماعی مجازی	۱۰
الف- رایانه	۱۱
ب- شبکه	۱۱
ج- اینترنت	۱۱

۱۲.....	د- شبکه‌ی اجتماعی مجازی
۱۴.....	گفتار دوم: دسته‌بندی شبکه‌های اجتماعی مجازی
۱۴.....	بند اول: به لحاظ موضوع
۱۴.....	الف- عمومی - تخصصی
۱۵.....	ب- خصوصی
۱۵.....	ج- حرفه‌ای - تفننی
۱۶.....	بند دوم: به لحاظ روند عضویت
۱۷.....	بند سوم: به لحاظ کاربران
۱۷.....	الف- خانواده، دوستان، همکاران
۱۹.....	ب- پلیس و نیروهای امنیتی
۱۹.....	ج- دادگاه‌ها و وکلا
۲۰.....	د- سازمان‌های جنایی و تروریستی
۲۰.....	ه- کارفرمایان
۲۱.....	و- محققان و پژوهشگران
۲۱.....	ز- تجار و شرکت‌ها
۲۱.....	ح- هنرمندان (اشخاص معروف)
۲۲.....	بند چهارم: مهم‌ترین شبکه‌های اجتماعی مجازی
۲۲.....	بند پنجم: پُر بازدیدترین شبکه‌های اجتماعی مجازی
۲۳.....	گفتار سوم: جایگاه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی
۲۳.....	بند اول: مفهوم حریم خصوصی
۲۶.....	الف- تعریف حریم خصوصی
۲۷.....	ب- تاریخچه‌ی حریم خصوصی
۲۷.....	۱- ظهور حق بر حریم خصوصی
۲۸.....	۲- ظهور تئوری حقوق شخصیت
۲۹.....	ج- عناصر حریم خصوصی
۳۰.....	۱- حریم خصوصی اطلاعاتی
۳۰.....	۲- حریم خصوصی جسمانی
۳۱.....	۳- حریم خصوصی ارتباطاتی

- ۴- حریم خصوصی منازل و اماکن (مکانی)..... ۳۱
- بند دوم: تغییر توقعات نسبت به حریم خصوصی..... ۳۱
- الف- دیدگاه تهیه‌کنندگان شبکه‌های اجتماعی مجازی نسبت به حریم خصوصی..... ۳۲
- ب- دیدگاه کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی نسبت به حریم خصوصی..... ۳۳
- ۱- استقلال فردی: تنظیمات حریم خصوصی از سوی کاربر..... ۳۴
- ۲- محدودیت دسترسی..... ۳۵
- ۳- کنترل: تأملی در مزایا و معایب ارائه‌ی اطلاعات..... ۳۶

بخش دوم: تهدیدهای موجود علیه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نحوه‌ی حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی

- گفتار اول: تهدیدهای موجود..... ۳۸
- بند اول: تهدیدهای موجود علیه داده‌های شخصی کاربران..... ۳۸
- الف- از سوی خود شبکه‌ی اجتماعی..... ۳۹
- ۱- برنامه‌ها..... ۴۲
- ۲- تبلیغات..... ۴۳
- ۳- عکس و فیلم..... ۴۴
- ۴- دکمه‌ی لایک..... ۴۵
- ب- از سوی اشخاص ثالث..... ۴۶
- ۱- برنامه‌های جانبی..... ۴۶
- ۲- بدافزارها..... ۴۹
- ۳- استفاده‌ی نامرتب از داده‌ها..... ۵۳
- ۴- روزنامه‌نگاران..... ۵۳
- بند دوم: مزاحمت‌های مجازی..... ۵۳
- بند سوم: جرائم جنسی..... ۵۵
- گفتار دوم: شیوه‌های حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی..... ۵۷

بند اول: تسری حمایت های موجود از حریم خصوصی به حمایت از حریم خصوصی در شبکه های

- اجتماعی مجازی ۵۸
- الف- اسناد اروپایی ۶۰
- ۱- کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ۶۲
- ۲- رهنمودهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی ۶۴
- ۳- کنوانسیون حمایت از داده های شورای اروپا ۶۶
- ۴- دستورالعمل حمایت از داده های اتحادیه ی اروپا ۶۸
- ۵- دستورالعمل حمایت از حریم خصوصی ارتباطات الکترونیک ۷۱
- ۶- کنوانسیون جرائم سایبر ۷۲
- ب: اسناد آمریکایی و کانادایی ۷۴
- ۱- اصلاحیه ی چهارم قانون اساسی آمریکا ۷۵
- ۱-۱- آراء دادگاه ها ۷۶
- ۲- منشور حقوق و آزادی های کانادا ۷۹
- بند دوم: تصویب اسناد خاص برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه های اجتماعی مجازی ۸۱
- الف- گزارش و رهنمود درباره ی حریم خصوصی در شبکه های اجتماعی مجازی ۸۱
- ب- پیش نویس قطعنامه ی راجع به حریم خصوصی در شبکه های اجتماعی مجازی ۸۱
- ج- اصول شبکه ی اجتماعی مجازی امن تر برای اتحادیه ی اروپا ۸۲
- د- توصیه ی کارگروه ماده ی ۲۹ راجع به حمایت از داده ها در شبکه های اجتماعی مجازی ۸۴
- ه- منشور حریم خصوصی در دنیای دیجیتال ۸۹
- و- رویکرد کشورهای مختلف ۸۹
- ۱- استرالیا ۸۹
- ۲- کانادا ۹۰
- ۳- آلمان ۹۰
- ۴- سوئد ۹۱
- ۵- انگلستان ۹۲
- ۶- فرانسه ۹۳
- ۷- ایران ۹۳
- بند سوم: توسل به خودتنظیمی ۹۵
- الف- تنظیم خط مشی حریم خصوصی ۹۵

- ۱- طراحی حریم خصوصی در شبکه‌ی اجتماعی مجازی ۹۸
- ۱-۱- تمایز حقوق مالکانه از حقوق راجع به گردش اطلاعات ۹۹
- ۱-۲- وابستگی متقابل کاربر- کاربر و تعامل آن‌ها ۹۹
- ۱-۳- حذف اطلاعات پروفایل و مبادله بین کاربران ۹۹
- ۱-۴- حذف اطلاعات پروفایل و مسئولیت ارائه‌دهنده‌ی شبکه‌ی اجتماعی ۱۰۰
- ۲- راه‌های کنترل پیشرفته‌ی حمایت از حریم خصوصی ۱۰۰
- ۳- طراحی حریم خصوصی ابتکاری ۱۰۱

نتیجه ۱۰۳

پیوست‌ها ۱۰۳

- پیوست ۱- معرفی مهم‌ترین شبکه‌های اجتماعی مجازی ۱۰۹
- پیوست ۲- بیانیه‌ی حقوق و تعهدات فیس‌بوک ۱۱۵
- پیوست ۳- استانداردهای جهانی شبکه‌ی اجتماعی فیس‌بوک ۱۱۹
- پیوست ۴- اصول فیس‌بوک ۱۲۱
- پیوست ۵- اطلاعاتی برای مقامات اجرایی قانون ۱۲۳

فهرست منابع ۱۲۵

الف - بیان مسأله

در سال‌های اخیر، طراحی شبکه‌های اجتماعی مجازی نظیر فیس‌بوک، مای‌اسپیس و توئیتر و مراجعه‌ی کاربران -از طیف‌های مختلف- به آن‌ها، بسیار شایع شده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی، محیط‌های مجازی هستند که دسترسی آزاد، بی‌نظیر و بی‌سابقه‌ای را به اطلاعات فراهم آورده‌اند و افراد در آن‌ها اطلاعات خود را به نمایش گذاشته و با سایرین ارتباط برقرار می‌کنند. این واقعیت، درک و نگرش نسبت به حق بر اطلاعات و ارتباطات و اطلاع‌رسانی را دگرگون ساخته، مرزهای حوزه‌ی عمومی و خصوصی را کمرنگ کرده است. این شبکه‌ها ابزارها و امکاناتی را در اختیار کاربران قرار می‌دهند تا آن‌ها بتوانند تصاویر، فیلم‌های ویدئویی و داده‌های شخصی خود را در صفحه‌ی شخصی قرار دهند. با توجه به این‌که این شبکه‌ها امکان دسترسی افراد مختلف را به این اطلاعات فراهم می‌آورند، مسأله‌ی حمایت از حریم خصوصی به یکی از چالش‌های مطرح در خصوص این شبکه‌ها تبدیل شده است. به همین جهت، اسنادی (نرم) در سطح منطقه‌ای (اروپا) و بین‌المللی برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی تصویب شده است. از سویی، شبکه‌ها سیاست‌ها و پروتکل‌های مخصوص دارند و مدعی هستند که بواسطه‌ی آن‌ها از حریم خصوصی کاربران حمایت می‌کنند. حقوق حمایت از داده نیز توزیع و دسترسی به داده‌های شخصی در این شبکه‌ها را محدود کرده است. بنابراین ارتباط میان حریم خصوصی و سیاست حریم خصوصی اهمیت زیادی می‌یابد.

نگارنده بر این باور است که این شبکه‌ها نه یک مصیبت و نه یک هدیه هستند، بلکه در راستای حق بشر بر ارتباط و اطلاع‌رسانی و در پاسخ به این حقوق به وجود آمده‌اند. نباید فراموش کرد که حق حمایت از حریم خصوصی در تعاملی نزدیک با حقوق بشر و جزئی از حقوق بشر است. بواسطه‌ی حقوق بشر، حقوق اساسی و مقررات حمایت از داده حمایت می‌شود، پس رعایت آن الزامی است و هرگونه محدودیت در آن، جز در موارد تهدید جدی روا نیست. با این حال، بنظر برخی حقوقدانان، حق بر حریم خصوصی در تعارض میان اعمال دو آزادی برابر و اساسی یعنی آزادی ارتباطات و آزادی فردی قرار دارد و اغلب به نفع حق بر اطلاعات محدود می‌شود. بنابراین، با توجه به این‌که حمایت از حریم خصوصی مطلق نبوده و در شرایطی به نفع حق بر اطلاعات محدود می‌شود برقراری تعادل دشوار و حساس است. از سوی دیگر، نمی‌توان انگیزه‌ی اصلی محبوبیت شبکه‌های اجتماعی مجازی یعنی برقراری ارتباطات جدید و حفظ روابط گذشته را نادیده

گرفت؛ انگیزه‌ای که بدنبال آن، افراد اقدام به فعالیت‌هایی می‌کنند که منجر به نقض حریم خصوصی می‌شود، بلکه می‌توان با وضع مقررات، شبکه‌ها را به محیطی امن برای تبادل اطلاعات مبدل ساخت.

ب- سؤالات تحقیق

سؤال اصلی:

- چگونه می‌توان از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی حمایت کرد؟

سؤالات فرعی:

۱. جایگاه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی چیست؟
۲. چه تهدیدهایی علیه حریم خصوصی اشخاص در شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد؟
۳. در سطح بین‌المللی و حقوق تطبیقی چه شیوه‌هایی برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارند و آیا حمایت‌های موجود کافی هستند؟

پ- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی:

- تعیین چارچوب حقوقی خاص در سطوح ملی و بین‌المللی برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی لازم به نظر می‌رسد.

فرضیه‌های فرعی:

۱. حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی از اهمیت زیادی برخوردار است. با قرار گرفتن اطلاعات اشخاص در شبکه‌ها، حریم خصوصی آن‌ها مورد تهدید قرار می‌گیرد.
۲. تهدیدها گاه از سوی خود شبکه‌ها با سوءاستفاده از اطلاعات خصوصی کاربران صورت می‌گیرد و گاه شبکه‌ها زمینه و بستر لازم برای سوءاستفاده از سوی دیگران را فراهم می‌سازند. همچنین یکی از مجاری مزاحمت‌های مجازی و جرائم جنسی هستند که از مصادیق نقض حریم خصوصی هستند.
۳. برای مقابله با تهدیدهای موجود علیه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، سه شیوه‌ی مهم مورد توجه واقع شده است: تسری حمایت‌های موجود از حریم خصوصی به حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، تصویب اسناد و مقررات خاص برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و تنظیم خط‌مشی‌های حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی. به دلیل عدم تصویب سند حقوقی الزام‌آور برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌ها و

عدم کارایی مناسب خط‌مشی‌های حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌ها، حمایت‌های موجود کافی به‌نظر نمی‌رسند.

ت - پیشینه‌ی تحقیق

"حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی" حتی در کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته عنوانی جدید به حساب می‌آید. البته پیش از این، به مسأله‌ی "حریم خصوصی" پرداخته شده است و منابع درخور توجهی در این حوزه وجود دارد اما از آنجا که مدت زمان چندانی از ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی نمی‌گذرد، معدود آثار قابل ملاحظه‌ای قابل رجوع است.

در میان منابع فارسی نیز مشخصاً به مسأله‌ی حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی پرداخته نشده است و تنها مقالات و کتب مرتبط محدودی در دسترس است.

در منابع فارسی:

- اصلانی، حمید. *حقوق فناوری اطلاعات*. تهران: نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۴.
- انصاری، باقر. *حقوق حریم خصوصی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۶.
- صادقی، حسین. *مسئولیت مدنی در ارتباطات الکترونیک*. نشر میزان، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۸.
- قاجار قیانلو، سیامک. *مقدمه حقوق سایبر*، تهران: میزان، ۱۳۹۱.
- محسنی، فرید. *حریم خصوصی اطلاعات (مطالعه کیفری در حقوق ایران، ایالات متحده آمریکا و فقه امامیه)*. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۹.
- نوری، محمدعلی و رضا نخجوانی. *حقوق حمایت داده‌ها*. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۳.

در منابع لاتین:

- Alsenoy, Brendan Van, Joris Ballet, Aleksandra Kuczerawy, and Jos Dumortier. "Social networks and web 2.0: are users also bound by data protection regulations." (2009): 65-79.
- Debatin, Bernhard, Jennette P. Lovejoy, Ann-Kathrin Horn, and Brittany Hughes. "Facebook and Online Privacy: Attitudes, Behaviors, and Unintended Consequences." *journal of Computer-Mediated Communication* 15 (October 2009): 83-108.
- Garrie, Daniel, Lewis Duffy, The Honorable Maureen, Richard Gillespie, and Rebecca Wong. "Data Protection: The Challenges Facing Social Networking." *Brigham International Law and Management Review* 6 (2010): 127-152.
- Gutwirth, Serge, Yves Poulet, Paul De Hert, and Ronald Leenes. "Computers, Privacy and Data Protection: an Element of Choice." Springer, (2011).

- Hull, Gordon, Heather Richter Lipford and Celine Latulipe. "Contextual Gaps: Privacy Issues on Facebook." *Ethics and Information Technology* 13, no. 4 (2011): 289-302.
- li, Daoyuan. "Privacy Protection in Social Networking Services." Presentation at the Seminar on Network Security, (Fall 2010).

ث - روش تحقیق

روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها، مطالعه‌ی کتابخانه‌ای و منابع اینترنتی است و جامعه‌ی آماری، روش نمونه‌گیری حجم نمونه، استقرا و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحقیق از متون و فیش برداری است.

ج - اهداف تحقیق

با گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تسهیل جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های شخصی، مسأله‌ی حریم خصوصی به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های این حوزه تبدیل شده است. هدف این پایان‌نامه آن است که تهدیدهای موجود علیه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و راهکارهای مقابله با آن‌ها را مورد مطالعه قرار دهد.

چ - تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی

- **حریم خصوصی:** قلمروی از زندگی هر فرد است که آن فرد نوعاً و عرفاً یا با اعلان قبلی، انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند یا به آن قلمرو وارد نشوند یا به آن قلمرو نگاه یا نظارت نکنند یا به هر صورت دیگری وی را در آن قلمرو مورد تعارض قرار ندهند. به عبارت دیگر "حق تنها و با خود بودن".
- **داده‌ی شخصی:** هرگونه اطلاعات راجع به یک شخص با هویت مشخص یا قابل شناسایی.
- **شبکه‌های اجتماعی مجازی:** سرویس‌های مبتنی بر وب هستند، سرویس‌های آنلاین، پلتفرم یا سایتی محسوب می‌شوند که افراد در آن‌ها می‌توانند داده‌ها و اطلاعات خود را ارائه کنند؛ نظرات و علاقه‌مندی‌های خود را مطرح و در یک کلام محتوا ایجاد کنند و با دوستان و سایرین به اشتراک گذارند.

ح - مشکلات و تنگناهای احتمالی تحقیق

نظر به این‌که شبکه‌های اجتماعی مجازی، پدیده‌ای نوین به حساب می‌آیند، بررسی موضوع حمایت از حریم خصوصی در آن‌ها با مشکلات و دشواری‌های بسیاری همراه است از جمله: کمبود منابع معتبر فارسی،

دشواری دسترسی به منابع علمی دست اول، لزوم آشنایی با مباحث تخصصی علوم رایانه و اینترنت و فیلترینگ برخی شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون فیس‌بوک.

خ - سازماندهی تحقیق

پژوهش حاضر به ۲ بخش تقسیم می‌شود: بخش نخست به بررسی کلی شبکه‌های اجتماعی مجازی و مفهوم و جایگاه حریم خصوصی در آن‌ها می‌پردازد؛ در این بخش، مفهوم و تاریخچه‌ی ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی، دسته‌بندی شبکه‌های اجتماعی مجازی (به لحاظ موضوع، روند عضویت، کاربران، مهم‌ترین و پربازدیدترین شبکه‌های اجتماعی مجازی)، جایگاه حریم خصوصی در شبکه‌ها (مفهوم و تاریخچه‌ی حق بر حریم خصوصی، عناصر حریم خصوصی) و دیدگاه تهیه‌کنندگان و کاربران شبکه‌ها نسبت به حریم خصوصی مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

بخش دوم، تهدیدهای موجود علیه حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نحوه‌ی حمایت از این تهدیدها را مورد بررسی قرار می‌دهد. در این بخش، تهدیدها علیه داده‌های شخصی کاربران از سوی خود شبکه‌ها (بوسیله‌ی برنامه‌ها، تبلیغات، عکس و فیلم و دکمه‌ی لایک)، تهدیدها از سوی اشخاص ثالث (برنامه‌های جانبی، بدافزارها، استفاده‌ی نامرتب از داده‌ها و روزنامه‌نگاران)، مزاحمت‌های مجازی و جرائم جنسی مورد تحلیل قرار می‌گیرد و سپس به مطالعه‌ی شیوه‌های حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی (تسری حمایت‌های موجود از حریم خصوصی به حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌ها، تصویب اسناد خاص برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌ها و توسل به خودتنظیمی و تنظیم خط‌مشی برای حمایت از حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی مجازی) پرداخته می‌شود.

بخش اول

شبکه‌های اجتماعی مجازی و جایگاه حریم خصوصی در آن‌ها

گفتار اول: مفهوم و تاریخچه‌ی ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی مجازی، محیط‌های مجازی هستند که افراد در آن‌ها اطلاعات خود را ارائه کرده و با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. این شبکه‌ها در سال‌های اخیر پیشرفت و محبوبیت چشمگیری یافته‌اند، در این گفتار به تعریف و تاریخچه‌ی شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌پردازیم.

بند اول: تعریف شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌ی اجتماعی مجازی از سه عنصر تشکیل شده است: شبکه، اجتماعی و مجازی.

الف - شبکه

شبکه^۱ مجموعه‌ای از کاربران است که در مدرسه، محل کار و منطقه با هم اشتراک دارند.^۲ در علم رایانه، شبکه این گونه تعریف شده است: "سیستم ارتباطی بین رایانه‌ها که امکان به اشتراک گذاشتن نرم‌افزارهای کاربردی را فراهم می‌آورد. شبکه محیطی است که کاربران مختلف می‌توانند با یکدیگر ارتباط برقرار نمایند و داده‌ها را به یکدیگر انتقال دهند یا از هم دریافت نمایند."^۳

ب - اجتماعی

تعریفی موسع از واژه‌ی اجتماعی^۴ نیز عبارتست از: "بیان وجود ارتباطات میان اشخاص زنده". این تعریف مرتبط است با زندگی افراد در جامعه، ارزش‌ها، معیارها و رفتار افراد و مطالعه‌ی روند تعامل میان افراد و گروه‌ها که سازگاری با جامعه، توسعه‌ی فرهنگی و بهبود شرایط اجتماعی را تسهیل می‌بخشد.^۵

ج - مجازی

منظور از مجازی، "هر نوع ارتباطی است که با زبان رایانه انجام شود".

¹ Network-réseau

² James Grimmelmann, "Saving Facebook," *Iowa Law Review* 94 (2009): 6, accessed March 10, 2012, <http://ssrn.com/abstract=1262822>.

³ ایان سینکلر، فرهنگ اصطلاحات کامپیوتر و IT. ترجمه ابوالفضل طاهریان‌ریزی (تهران: انتشارات طاهریان، ۱۳۸۴)، ۴۹۸.

⁴ Social

⁵ Laurent Collée, "Sécurité et vie privée sur les réseaux sociaux," *Mémoire de Master en Gestion de la sécurité des systèmes d'information, Faculté de Droit, d'Économie et de Finance de l'université du Luxembourg* (2009): 11, accessed May 13, 2012, http://www.banque-pdf.fr/fr_securite-et-vie-privee-sur-les-reseaux-sociaux.html#pdf.

د- شبکه‌ی اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی شامل ویکی‌ها، وبلاگ‌ها، خبرخوان‌ها^۶ و سایر ابزارهای وب^۷، مجموعه سرویس‌هایی هستند که کارشان به اشتراک‌گذاری محتوا میان کاربران است؛ این محتوا می‌تواند متن، پیوند^۸، عکس، فیلم و یا فایل باشد. کار برخی از این شبکه‌ها مثل یوتیوب^۹، صرفاً اشتراک‌گذاری فیلم و برخی مثل فلیکر^{۱۰} اشتراک‌گذاری عکس است؛ برخی مثل ویکی‌پدیا^{۱۱}، به صورت مشارکتی متن و محتوا تولید می‌کنند؛ برخی نیز مانند اورکات یا فیس‌بوک، صرفاً برای ارتباطات دوستانه و شبکه‌سازی میان دوستان کاربرد دارند.

در واقع، هر فرمت رسانه‌ای که امکان تعامل جمعی را فراهم کند، رسانه‌ی اجتماعی نامیده می‌شود. رسانه‌های اجتماعی به گونه‌های مختلفی تقسیم می‌شوند: ویکی‌ها، بلاگ‌ها، میکرو بلاگ‌ها، وی لاگ‌ها. شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس‌بوک از جمله رسانه‌های اجتماعی هستند و هر کدام کارکردهای متفاوتی دارند، مثلاً در ویکی‌ها نظیر ویکی‌پدیا؛ تولید علم به صورت همکاری‌جویانه صورت می‌گیرد. در دنیای ارتباطات، رسانه‌ها در چهار ژانر عمده طبقه‌بندی می‌شوند، ژانر رسانه‌های الکترونیک مانند رادیو و تلویزیون، ژانر رسانه‌های مکتوب مانند مطبوعات، ژانر رسانه‌های دیجیتال نظیر سی‌دی و دی‌وی‌دی و دوربین و ضبط صوت، و ژانر رسانه‌های آنلاین. بر این اساس، می‌توان گفت که رسانه‌های آنلاین، نوزاد رسانه‌های اجتماعی هستند؛ در این نوع از رسانه هیچ‌کس هسته‌ی اصلی نیست و هسته‌های مختلف کنار هم جمع می‌شوند و نوع ارتباطات از نوع دو سویه و افقی است.^{۱۱}

شبکه‌های اجتماعی مجازی، وبسایت‌های جدید اینترنتی هستند که در فضای وب متولد شده‌اند و به کاربران اینترنتی این امکان را می‌دهند که در قالب مجازی به تعامل با یکدیگر بپردازند و محتواهای شخصی آنلاین تولید کنند. بدین ترتیب، وبلاگ‌ها، میکرو بلاگ‌ها، ویکی‌ها و شبکه‌های اجتماعی موفق شده‌اند تعداد قابل توجهی از کاربران اینترنتی را جذب کنند.

بنا بر قاعده‌ی دانبر^{۱۲}، هر شخص این توانایی را دارد که با ۱۵۰ نفر رابطه‌ی دوستانه‌ی ذهنی خود را حفظ نماید.^{۱۳} بنا بر این قاعده، هنگامی که افراد با دوستان جدید آشنا می‌گردند، رفته‌رفته از دوستان قدیمی دور می‌شوند؛ اما شبکه‌ها این امکان را فراهم می‌کنند تا روابط قدیمی کماکان پابرجا بماند.

⁶ RSS

⁷ Link

⁸ YouTube

⁹ Flickr

¹⁰ Wikipedia

^{۱۱} یونس شکرخواه، همایش روز رسانه‌های اجتماعی، تیر ۱۰، ۱۳۹۱.

¹² Dunber's Rule

¹³ Cliff Landis, "Friending our Users: Social Networking and Reference Services," Georgia State University (2008): 4, accessed May 13, 2012, <http://works.bepress.com/clifflandis/3>.